Η άνοδος και η πτώ ση του Αλή πασά

Σ’ ολόκληρη τη ζωή του είχε ζυμωθεί με την προδοσία και τη δολιότητα αλλά του ήταν αδύνατο να φανταστεί ότι και άλλοι μπορούσαν να πατήσουν τον λόγο τους. Δεν πρόλαβε να το φιλοσοφήσει, όταν είδε το φιρμάνι της καταδίκης του. Έπεσε νεκρός στα 78 του χρόνια. Οι αμύθητοι θησαυροί του ποτέ δε βρέθηκαν. Ακόμα τους ψάχνουν.

Ο Αλή Τεπελενλής γεννήθηκε στα 1744. Ήταν γιος του Αλβανού λήσταρχου Βελή από το Τεπελένι κι έμεινε ορφανός πολύ νωρίς. Μεγαλωμένος πλάι στη μάνα του, την αχόρταγη κι ακόλαστη Χάμκω, ο Αλή έγινε αρχηγός συμμορίας στα 15 του. Η Χάμκω καταπάτησε τα κτήματα χωρικών του Χόρμοβου (κοντά στο Τεπελένι) και του Γαρδικιού (κοντά στη Χιμάρα) της Αλβανίας. Χορμοβίτες και Γαρδικιώτες της έστησαν καρτέρι και τη βίασαν μαζί με την αδερφή του Αλή, Χαϊνίτσα (1762). Ο 18χρονος τότε λήσταρχος ορκίστηκε εκδίκηση.

Χάρη στην τόλμη, την ωμότητα, την υποκρισία και τις ραδιουργίες του, κατάφερε ν’ απαλλαγεί από τον πασά του Δελβίνου, έπεσε στο Χόρμοβο (1774) και κατάσφαξε τους κατοίκους παίρνοντας εκδίκηση μετά από δώδεκα ολόκληρα χρόνια. Στα 1784, έπεισε την Υψηλή Πύλη να τον κάνει δερβέναγα (επόπτη στα ορεινά περάσματα) και τον επόμενο χρόνο πασά στα Τρίκαλα. Γνωρίζοντας την τέχνη, ο Αλή μπόρεσε ν’ απαλλάξει τη Θεσσαλία από τους ληστές. Στα 1788, άρπαξε το πασαλίκι της Ηπείρου από τον Αλή Ζοτ. Η Υψηλή Πύλη τον αναγνώρισε και τον διόρισε γενικό επιθεωρητή όλων των δημόσιων δρόμων. Ο Αλή ήταν τότε 44 χρόνων.

Θέλοντας να επεκτείνει την κυριαρχία του, έκανε επίθεση στο Σούλι (1790), αλλ’ αποκρούστηκε. Νέα προσπάθεια (1792) είχε την ίδια τύχη. Την ίδια χρονιά πέθανε η μάνα του ορκίζοντάς τον να μην αφήσει τους Γαρδικιώτες ατιμώρητους. Ο Αλή στράφηκε στα νοτιοδυτικά. Σύντομα, κυριάρχησε στον Αμβρακικό κόλπο, έφτιαξε στόλο κι έκανε απόβαση στη Χιμάρα, την πήρε κι έσφαξε πολλούς από τους κατοίκους της (1798). Στη συνέχεια, κατέλαβε τη Βόνιτσα και την Πρέβεζα, που κατείχαν οι Γάλλοι. Ο σουλτάνος, για να τον ανταμείψει, τον ονόμασε πασά τριών ιππουρίδων (ανώτερος βαθμός πασά με έμβλημα ένα κοντάρι, από το οποίο κρέμονταν τρεις φούντες με τρίχες από ουρά αλόγου) και του έδωσε τον τίτλο του βεζίρη (υπουργού). Στα 1803, πάτησε και το Σούλι κι έγινε βαλεσής

(διοικητής) της Ρούμελης και προϊστάμενος δημόσιας ασφάλειας Μακεδονίας και Θράκης. Τον ίδιο καιρό, ο γιος του, Βελής, έγινε διοικητής της Θεσσαλίας και της Πελοποννήσου. Έτσι, ο Αλή πασάς έφτασε να είναι κύριος ολόκληρης της Ελλάδας.

Στα 1805, κάνοντας επιδρομή στο χωριό Πλησιβίτσα, είδε την Βασιλική, κόρη του Κίτσου Κονταξή, δωδεκάχρονη τότε, την ερωτεύτηκε και την άρπαξε, αν και ο ίδιος ήταν 61 χρόνων. Αργότερα, την παντρεύτηκε με αποτέλεσμα η μικρή Βασιλική να ασκήσει πάνω του μεγάλη επιρροή καταφέρνοντας πολλές φορές να τον κάνει ν' αλλάξει γνώμη.

Στα επόμενα χρόνια, ο Αλή πασάς επεξέτεινε την κυριαρχία του σ' ολόκληρη τη Βόρεια Ήπειρο κι έφτασε, στα 1812, στο Γαρδίκι. Αν και είχε συμπληρωθεί μισός αιώνας από τότε που βιάστηκαν η μάνα του κι η αδερφή του, η εκδίκηση ήταν φοβερή. Όλοι οι πάνω από δέκα χρόνων άντρες, γυναίκες και παιδιά σφάχτηκαν, αφού πρώτα υπέστησαν τρομερά βασανιστήρια.

Στα 1819, αγόρασε την Πάργα από τους Άγγλους κι ήταν πια αφέντης ολόκληρης της Νότιας Βαλκανικής. Ο στρατός του έφτανε τους 80.00 άντρες. Ανάμεσά τους, οι πιο ονομαστοί Έλληνες αρματολοί. Αφιερώθηκε, από τότε, σε ειρηνικά έργα φτιάχνοντας σχολειά και δρόμους κι έχοντας εισόδημα 300.000 χρυσές λίρες το χρόνο.

Ονειρεύτηκε να δημιουργήσει ένα δικό του κράτος αποτινάσσοντας την έτσι κι αλλιώς χαλαρή τουρκική κυριαρχία. Όμως, ο σουλτάνος τον κατάλαβε κι άρχισε να του αφαιρεί ένα ένα τα πασαλίκια. Ο Αλή έφερε τις δυνάμεις του στα Γιάννενα, συμμάχησε με τους Σουλιώτες, στους οποίους επέτρεψε να γυρίσουν στην πατρίδα τους, κι επαναστάτησε.

Εναντίον του στάλθηκαν ο Πασόμπεης κι ο Χουρσίτ πασάς, με ισχυρές δυνάμεις, ενώ πολλοί δικοί του τον εγκατέλειψαν. Οι Σουλιώτες του στάθηκαν. Στα 1821, ξέσπασε και η ελληνική επανάσταση στη Μολδοβλαχία, στον Μοριά και στη Ρούμελη. Οι Σουλιώτες, μαζί με Αλβανούς, μπήκαν στην Άρτα, στις 17 Νοεμβρίου του 1821, κι έμειναν εκεί ως το Δεκέμβριο, οπότε οι Αλβανοί χάλασαν τη συμμαχία. Οι Σουλιώτες έφυγαν στο Σούλι κι ο Αλή έμεινε μόνος. Οι Τούρκοι, με προδοσία, πήραν τα Γιάννενα κι ο Αλή οχυρώθηκε στο παλάτι του, στο Ιτς Καλέ, το οποίο επικοινωνούσε με τις μπαρουταποθήκες. Ήταν αποφασισμένος να τιναχτεί στον αέρα, αν στριμωχνόταν.

Ο Χουρσίτ φοβήθηκε μήπως τιναχτούν στον αέρα κι οι θησαυροί του Αλή πασά κι απέφυγε να επιτεθεί. Έστειλε τον Αλή Χασάν, πασά της Εύβοιας, να συμβουλεύσει τον πολιορκημένο να ζητήσει χάρη απ' τον σουλτάνο. Ο Αλή Χασάν τον έπεισε κι υποσχέθηκε να συνηγορήσει.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Αλή Χασάν ειδοποίησε πως ήρθε το φιρμάνι, με το οποίο ο σουλτάνος έδινε χάρη. Ο Αλή πασάς το πίστεψε κι ειδοποίησε τον φρούραρχο να παραδώσει το κάστρο. Πήγε στο νησάκι της λίμνης να συναντήσει τον Αλή Χασάν. Αυτός του έδειξε το φιρμάνι: Έλεγε πως έπρεπε να τον αποκεφαλίσουν. Πριν να προλάβει ο Αλή πασάς να κάνει τίποτα, έπεσε νεκρός. Ήταν 24 Ιανουαρίου του 1822 τη μέρα που τον σκότωσαν. Έκλεινε τα 78 του χρόνια.

Οι θησαυροί δεν βρέθηκαν πουθενά. Η κυρά Βασιλική, 29 χρόνων τότε, ολόκληρο το χαρέμι και το κεφάλι του Αλή πασά στάλθηκαν στην Πόλη. Η Βασιλική εξορίστηκε στην Προύσα, απελευθερώθηκε αργότερα και πέθανε πάμπτωχη στο Αιτωλικό, στα 1835, σε ηλικία 47 χρόνων.

Ο Χουρσίτ πασάς, αφού προσπάθησε μάταια να πάρει το Σούλι, παρέδωσε την αρχηγία του στρατού στον Ομέρ Βρυώνη κι έφυγε, τον Ιούνιο του 1822, για την Πελοπόννησο. Ενώ ακόμη βρισκόταν στη Λάρισα, κατηγορήθηκε ότι σφετερίστηκε τους θησαυρούς του Αλή πασά κι αυτοκτόνησε.

Τη χρονιά που υπογραφόταν η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1794), με την οποία ουσιαστικά έμπαινε το ζήτημα της διαδοχής των ευρωπαϊκών εδαφών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ένας Βόσνιος λήσταρχος έκανε γιουρούσι και πήρε την πόλη Βιδίνιο, στην περιοχή της Βουλγαρίας, πάνω στον Δούναβη. Ήταν ο περιβόητος Πασβάνογλου ή Παζβανδίγκ (1738 - 1807) που αυτοανακηρύχτηκε πασάς. Δήλωσε πίστη στον σουλτάνο αλλά τσάκισε τα στρατεύματά του, όποτε προσπάθησαν να τον βγάλουν από τη μέση, γνωρίστηκε κι έγινε φίλος με τον Ρήγα Φεραίο, του οποίου τις απόψεις έδειχνε να ασπάζεται, και τα κατάφερε να διοικήσει την περιοχή με αίσθημα δικαιοσύνης.

Η Οθωμανική αυτοκρατορία παρουσίαζε τα πρώτα συμπτώματα εσωτερικής αποσύνθεσης και ο Πασβάνογλου δεν έκανε τίποτε άλλο από το να μιμηθεί τον πρώτο διδάξαντα Αλή

πασά της Ηπείρου αλλά και τον Μαχμούτ Μπουσάτ, που, το 1750, κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Τουρκία και ίδρυσε αλβανικό κράτος με πρωτεύουσα τη Σκόδρα. Ο Μπουσάτ πέθανε ως ηγεμόνας (1769), ενώ το κρατίδιο διατηρήθηκε ως το 1822 και καταλύθηκε μετά τη δολοφονία και του Αλή πασά.

Άλλωστε, την ώρα που ο Αλή πασάς έστηνε τα θεμέλια του ιδιότυπου κράτους του, κινητικότητα σημειωνόταν γύρω από τις εθνικές ιδέες στα Βαλκάνια. Η έλλειψη των συνόρων που διευκόλυνε τις μετακινήσεις πληθυσμών βοηθούσε και στη διακίνηση των ιδεών. Οι Έλληνες απλώνονταν ως τη Σερβία, τη Βουλγαρία, τη Βλαχία και τη Μολδαβία. Κάτοικοι της Βουλγαρίας, Βλάχοι κι Αρβανίτες κατέβαιναν νότια. Στη στροφή του ΙΗ' προς τον ΙΘ' αιώνα, ο ίδιος ο Αλή έπεισε 350 οικογένειες καρβουνιάρηδων από τη Βουλγαρία να μεταναστεύσουν στην Ήπειρο για να μάθουν την τέχνη και στους δικούς του υπηκόους: Έμειναν απομονωμένοι στην αρχή και μιλούσαν μόνο την δική τους γλώσσα αλλά με τον καιρό ξεθάρρεψαν. Εξελληνίστηκαν με τις επιγαμίες.

Αντίθετα, οι Έλληνες άνοιγαν σχολεία στη Βουλγαρία (Τίρνοβο, Φιλιππούπολη κ.λπ.) ανοιχτά στους Βούλγαρους που όμως υποχρεώνονταν έτσι να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Τον ίδιο καιρό, περιηγητές δάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας τριγύριζαν στην ύπαιθρο κι έστηναν «ταχύρυθμα» σχολεία, όπου ανακάλυπταν μαθητές. Η διάδοση της ελληνικής μόρφωσης έβρισκε απήχηση και πολλοί ήταν οι Σλάβοι δάσκαλοι που προθυμοποιούνταν να βοηθήσουν. Υπήρχαν, όμως, και πολλοί μοναχοί που συμμετείχαν σ' αυτή την προσπάθεια μετατρέποντας την όλη υπόθεση σε ιεραποστολική εξόρμηση. Μερικοί Βούλγαροι εξαναγκάζονταν να μάθουν ελληνικά ακόμα και με το ζόρι. Κι ο Νικόλαος Αγιορείτης κάθισε κι έγραψε στην ελληνική γλώσσα τη βιογραφία του Αγίου Ιωάννου του Ρίλου, που λάτρευαν οι Βούλγαροι χριστιανοί.

Η μόρφωση των Βουλγάρων ανάδειξε και φωτισμένους ιερωμένους που δεν έβλεπαν με καλό μάτι την απροκάλυπτη προσπάθεια ορισμένων να εξελληνίσουν τα Βαλκάνια. Ο καλόγερος Παΐσιος (Paysi), αφού μάζεψε το υλικό του, κλείστηκε στο Άγιο Όρος κι άρχισε να γράφει. Ήταν 42 χρόνων όταν κυκλοφόρησε σε χειρόγραφα αντίτυπα τη «Σλαβηνοβουλγαρική Ιστορία» του (1762). Στον πρόλογό του, καλούσε τους Βούλγαρους να μάθουν τη φυλή και τη γλώσσα τους, ν' αγαπούν την πατρίδα τους και να μην πιστεύουν τους Έλληνες και τους Σέρβους, οι οποίοι «τους εμπαίζουν». Οι Βούλγαροι τον θεωρούν αντίστοιχο του Ρήγα Φεραίου, αλλ' ο Ρήγας εργάστηκε για την κοινή δράση των βαλκανικών λαών, ενώ ο Παΐσιος ξόδεψε τη ζωή του προσπαθώντας να αφυπνίσει την εθνική συνείδηση των ομοεθνών του με την καλλιέργεια του μίσους εναντίον των άλλων λαών. Η προσπάθειά του πήγε στα χαμένα για πολλούς λόγους. Και επειδή η διάδοση των χειρογράφων δεν μπορούσε να είναι εύκολη. Στα 1795, ο Έλληνας Αθανάσιος Παρινός τύπωνε την ελληνικά γραμμένη βιογραφία του Κλήμη, του ιεραπόστολου εκείνου που είχε εκχριστιανίσει τους Βουλγάρους. Η προσπάθεια εξελληνισμού εντάθηκε στα επόμενα χρόνια και πήρε τη μορφή

σταυροφορίας. Στα 1802, ο ιερομόναχος Δανιήλ Μοσχοπολίτης κυκλοφόρησε τετράγλωσσο λεξικό, καλώντας με πολλή έπαρση Αρβανίτες, Βλάχους και Βουλγάρους «να μάθουν ελληνικά». Ο σπόρος της αντιπαράθεσης είχε ριχτεί στο χώμα.

Στη Σερβία, τα πράγματα εξελίχθηκαν πιο ομαλά. Στα 1793, ο Γιοβάν Ράιτς τύπωσε στη Βιέννη «Σύντομη Ιστορία της Σερβίας και της Βοσνίας». Ακολούθησε ο Δοσίθεος Ομπράντοβιτς (1742 - 1811), που κυκλοφόρησε την επίσης τυπωμένη «Ιστορία των Νοτιοσλάβων» (1794 - 1795). Ήταν γραμμένη στη λαϊκή σερβική γλώσσα και πρέπει να διαδόθηκε πολύ.

(Έθνος, 22.1.1998) (τελευταία επεξεργασία, 21.2.2009)